

Josep M. Llompart

APROXIMACIÓ A VERDAGUER

PAPERS DE SA TORRE

Aplecs de Cultura i Ciències Socials

3

Josep M. Llompart
Premi de les Lletres Catalanes

**APROXIMACIÓ
A VERDAGUER**

PATRONAT DE L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ
MANACOR (Mallorca) 1987

Consell Assessor:

Consell Assessor:

Gabriel Barceló

Damià Duran

Carles Manera

Josep M. Salom

Lliçó inaugural dels
cursos de Llengua Catalana i
Cultura de les Balears
pronunciada al Teatre Municipal de
Manacor el dia 14 d'octubre de 1986.

Disseny de la coberta:

Bartomeu Matamalas

APROXIMACIÓ A VERDAGUER

M'abellix pensar que aquesta inauguració de curs és presidida per una doble llum. Una lluïssor que ens arriba de les fermeses del passat. El 1986 és l'any de la celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, ple del record d'aquell manacorí insigne que vuitanta anys abans havia promogut el Primer Congrés. El 1986 és també l'any del centenari de la publicació de *Canigó*, l'obra cabdal de Jacint Verdaguer, un dels poetes més grans de la llengua catalana, i, sens dubte, el més gran si el consideram dins el procés de consagració definitiva del nostre idioma modern com a instrument de creació literària.

Encara no s'han esvaït a Manacor els ecos de l'entusiasme que va provocar aquella diada inoblidable del 2 de febrer, amb motiu de la presentació pública del Segon Congrés; una diada que el Dr. Badia i Margarit va qualificar públicament, en el millor i més bell sentit de la paraula, de *delirant*. Per aquest caire podem afirmar que el Congrés ha assolit amb escreix a Manacor, a tot Mallorca, un dels seus objectius primordials; l'impacte cívic i popular, la mobilització de pensament i de l'ús del català com a llengua pròpia d'aquestes illes, en totes les esferes i a tos els nivells.

Les coses, emperò, no es fan per si soles, i a darrere la tasca immensa, àrdua i no gens planera, de fer realitat el Segon Congrés, hi ha l'esforç continuat, la dedicació plena i generosa, la labor infatigable d'unes persones que s'han desviscut

literalment perquè el Congrés fos exactament allò que havia d'esser. Totes elles són mereixedores del nostre homenatge i de la nostra gratitud, i aquest homenatge i aquesta gratitud els concretam avui en qui ha estat el venturós responsable de l'arriscada empresa i de la seva feliç execució: el Dr. Joan Miralles i Montserrat, cap de la Secció Territorial de les Illes, i encarregat, per tant, de trempar les difícils gaites perquè fessin el millor so possible.

Fa pocs dies vaig anunciar a Joan Miralles que avui predicaria el seu panegíric, cosa que el va almar un poc. Es pot tranquil·litzar perquè, naturalment, no el faré, el seu panegíric, no solament perquè no és la meva comesa, sinó també, i sobretot, perquè no cal fer-lo. Només apuntaré de passada que en Joan Miralles és un home d'excel·lent preparació científica, serà —més que no tranquil—, laboriós i defensor a ultrança del patrimoni lingüístic i cultural de Mallorca, de les Illes, dels Països Catalans. Gràcies a aquesta preparació, a aquesta serenor, a aquesta tenaç laboriositat, a aquesta exemplar actitud cívica, ha pogut esser l'ànima del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana a les Balears i ha pogut, per altra banda, fer aportacions tan importants a la nostra cultura com és el profund i minuciós assaig sobre *Un llibre de Cort Reial mallorquí del segle XIV*.

Passem, emperò, a considerar la segona resplendor que, com deia abans, es projecta damunt aquesta inauguració de curs. A la primeria de 1886 apareixia a les llibreries la primera edició de *Canigó, Llegendes pirenaïques del temps de la reconquesta*, com se subtitulava una mica modestament, ja que transcendia de molt l'element llegendari per esdevenir el gran poema nacional dels Països Catalans. El seu autor, Jacint Verdaguer, es trobava aleshores en el zenit de la seva glòria literària i en el punt més alt de la seva trajectòria vital. Admirat i reverenciat com a glòria del país, habitava al casal del marquès de Comillas, formant part de la petita cort marquesal en qualitat d'almoïner i de capellà de la família. Qualsevol hauria qualificat d'envejable la situació del poeta, i no hi ha dubte que el seu poema reflectia aquest punt de plenitud i d'equilibrada maduresa.

La primera aparició pública de Jacint Verdaguer havia tingut lloc vint anys enrere, amb motiu dels Jocs Florals de Barcelona de 1865. Verdaguer, per aquelles saons modest i poc brillant seminarista de Vic, tot just sortit de l'adolescència, fill de família humil vorejant la pobresa, havia concorregut aquell any per primera vegada als Jocs i havia estat guardonat amb un premi extraordinari i accésit. Ningú no el coneixia, ningú no sabia qui era; però, quan va ser cridat a recollir els premis el dia de la festa, es va produir un moviment de sorpresa, seguida d'una profunda emoció, en veure avançar un jove pagès abillat, no amb levita que era usual en aquelles solemnitats, sinó amb la seva indumentària quotidiana: jaqueta i calçons de vellut i, doblegada damunt l'espatlla, la barretina «musca» (és a dir, la barretina morada, de festa). Val a dir, que aquesta presentació *naïve* havia estat premeditada i, segons sembla, aconsellada per Jaume Collell, un personatge que havia d'influir profundament, per a bé i per a mal, en la biografia de Verdaguer, aleshores company seu de seminari i de qui feia el paper de gran amic, de confident i de mentor.

Sigui com sigui, la presència d'aquell pagès quasi adolescent enmig de la pompa i la solemnitat tibada dels Jocs Florals, va provocar un vertader deliri d'entusiasmes i d'emocions, que va culminar quan Marian Aguiló, el gran patriarca mallorquí, va avançar cap a ell i el va abraçar amb llàgrimes en els ulls.

A partir d'aquell moment, la biografia de Verdaguer ofereix caires novel·lescos, agitada per les més fabuloses felicitats i pels drames més ombrívols. Uns anys penosos, quasi miseriosos, de vicari rural i de capellà de missa i olla; tot seguit, la casualitat que el posa en contacte amb la família Comillas; els viatgers oceànics com a capellà de la Companyia Transatlàntica; l'èxit de *L'Atlàntida*, el seu primer gran poema èpic; el nomenament d'almoïner de la casa marquesal; l'apoteosi de *Canigó*, i a continuació la davallada, l'esvaniment del somni daurat, el drama. Un drama que el va dur fins a la desobediència canònica, fins a l'enfrontament amb les pròpies jerarquies eclesiàstiques i, al capdavant, amb l'alta burgesia i amb la societat benpensant de Catalunya. Un drama del qual foren tots culpables, començant pel mateix Verdaguer; o, si es vol,

per la seva incommensurable i perillósíssima ingenuïtat, per les seves ales de gegant que, com a l'albatros de Baudelaire, l'impedien de caminar damunt la terra. I, a l'últim, el desenllaç tristament feliç d'una reconciliació més aviat humiliant, i de bell nou les estretors i les misèries del capellà de missa i olla que es limita a sobreviure així com pot, ja acabat, als cinquanta-set anys de vida, com a home i com a poeta. I encara, el triomf final: la commoció de tot Catalunya, de la consciència —i potser de la mala consciència— de tot Catalunya en saber que el seu poeta nacional agonitzava, i l'espectacle d'un enterrament mític, amb aquell ressò popular sense precedents i amb aquelles flors que, llençades per les floristes de la Rambla, encatifaren el pas de la carrossa fúnebre.

Però no és ara el moment de detallar una biografia apassionant, un drama humà corprenedor. Allò que m'he proposat, en aquest centenari de la seva obra mestra, és provar de destriar allò que Verdaguier significa dins el procés de la literatura catalana contemporània.

Si volem transcendentalitzar una mica aquella anècdota de la primera aparició pública de Verdaguier, podem extreure'n alguna significació. Al cap i a la fi, la presència d'un pagès a la Plana de Vic, que a més a més es presenta, una mica estudiadament, com a tal pagès, dins aquell àmbit burgès i urbà que representaven els Jocs Florals de Barcelona restaurats el 1859, no deixa de tenir una certa importància. Alguna cosa significa que un moviment suscitat i mantingut per un grapat d'intel·lectuals barcelonins, comenci a interessar fora del seu propi cercle i es projecti damunt la societat comarcal i rural. Això vol dir que la Renaixença era un fet viu que anava arrelant dins els diversos estrats socials del país. La literatura catalana contemporània tenia, doncs, unes possibilitats ben certes de futur i podia anar molt més enllà d'aquell refugi per a nostàlgics que havia imaginat Milà i Fontanals, l'escèptic.

Però tornem al cas concret de Verdaguier i la seva obra. Què significa essencialment aquesta obra dins el context de la literatura catalana? Quina és la seva funció d'un punt de vista diguem-ne «diacrònic», a part del seu valor intrínsec, que, amb totes les desigualtats i davallades que vulgueu, és ex-

traordinari? Jo diria que representa, sobretot, tres coses: en primer lloc, la culminació d'una època i el començament d'una altra època; en segon lloc, l'elevació de la literatura catalana contemporània a un nivell universal, i, finalment, la plasmació fonamental del llenguatge literari modern.

Hem dit, primerament, que Verdaguier culmina una època i n'inaugura una altra. En efecte, a la seva obra hi ha com un resum, com un compendi de tot allò que ha estat la poesia romàntica de la Renaixença. Els elements romàntics hi són abundosos i evidents, tant del romanticisme de to major, a gran orquestra, com del romanticisme de to menor, intimista, sentimental i fins i tot tocat d'una punta de superficialitat, de sensibleria i, si tant es vol, de cursileria. Dins aquesta línia, trobam a l'obra verdaguieriana la gran oda patriòtica a l'estil d'Aribau, de Rubió i Ors o de Pons i Gallarza; l'evocació de gestes medievals mitjançant aquell estil de romanç històric que tant agradava a poetes de Jocs Florals; la imitació de les formes de la poesia tradicional popular, a la manera de Milà i Fontanals o de Marian Aguiló, i també els temes llegendaris o fantàstics tractats dins una tonalitat de balada nòrdica, a la manera, per exemple d'un Tomàs Aguiló. Per aquest caire podríem dir que *Canigó* és fins a cert punt un enorme poema de Jocs Florals, amplificat en totes les dimensions d'extensió, d'intensitat i de qualitat.

També trobarem, emperò, els temes lírics, subjectius i sentimentals, tractat un poc dins aquells estils fàcils i ingenus de Miquel Anton Martí, de Tomàs Villarroja o de certs aspectes de la lírica de Teodor Llorente. No hi manca, finalment, la verbositat, la manca de contenció i de depuració, pròpies, possem per cas, d'un Víctor Balaguer.

Tot això quant a síntesi, compendi i sublimació del passat immediat. Però és que també l'obra verdaguieriana és plena d'una altra sèrie d'elements que informaran el futur també immediat. Com va escriure Joan Triadú, Verdaguier representa «la transmissió dels propis valors del moviment (de la Renaixença) a una nova força, més universal, més poderosa i més profunda que aquella. En el món verdaguierí es troba tot el que cal per comprendre el modernisme plàstic: la pedra i les flors,

l'abundor i la tristesa, la grandiositat i l'ornament efeminat, la mística, l'esperit d'independència i el pròdig desordre».

Acabam de dir, en efecte, que *Canigó* és un immens poema de Jocs Florals, i és ben cert que hi ha tot l'entusiasme patriòtic, tot el fervor arqueològic i medievalitzant propis de la poesia floral; però hi ha també, en alguns passatges, una decoració flonja, sensual, una mica decadent i nebulosa, que ja té poc a veure amb l'estètica modernista. Considerem, per exemple, aquests versos, on fa una reducció molt característica de l'art del modernisme —i això ho podem veure a la pintura i, sobretot, a l'orfèbreria modernista— d'allò que és grandios i imponent a allò que és diminut i delicat:

Lo Canigó és una magnòlia immensa
que en un rebrot del Pirineu es bada;
per abelles té fades que la volten,
per papallons los cignes i les àligues.

O també la descripció de la barca fantàstica amb la qual els dos protagonistes, Gentil i Flordeneu, travessen un llac piri-nenc:

Llisquivola és la proa cisellada
pel més traçut pastor del Pirineu,
en la toia de flors amb què està ornada
se veuen les mans d'or de Flordeneu

A cada banda voguen tres remeres
de verd vestides, com lo mes d'abril,
soltas al vent les fines cabelleres
per si calen més llaços a Gentil.

A la primera i més suau remada,
es posen totes sis a refilar:
així entre onada perlejant i onada
refilen sis sirenes de la mar.

Plegats los remes, com ala que no vola,
los dits de les donzelles argentins
deixen córrer la barca tota sola,
corser que ben apresos té els camins.

Hi ha un pal d'argent enmig de la barqueta,
on pengen una vela de llenç d'or,
ala batent d'esquívol a oreneta
que voleia cantant de l'aigua a flor.

Ses cordes són garlandes de fullatge
trenades per l'amor de bon matí;
prenent-les per vidalbes del boscatge
s'hi poden lo verdum i el francolí...

Cert és que, llegint aquest fragment, tenim la sensació d'haver contemplat una exposició de joieria modernista.

En aquest sentit, és interessant observar que, com apuntava Joan Triadú, els punts de referència de la poesia de Verdager en relació al modernisme ens condueixen més cap a la plàstica modernista que no cap a la literatura modernista. I és que la poesia de Verdager és sobretot plàstica, visual. Deia Carles Riba que tot allò que li manca de penetració intel·lectual, que en té molt poca, ho té en canvi, de percepció, sobretot de percepció visual. Per això, potser la millor il·lustració de la poesia de Verdager fóra l'obra arquitectònica d'Antoni Gaudí. El Parc Güell, per exemple, amb aquella barreja de mite clàssic i de muntanya catalana, de medievalisme convencional i de funcionalisme, té alguna relació amb les visions i amb la imatgeria plàstica de *L'Atlàntida*. I, en general, aquella síntesi d'audàcia innovadora i de tradicionalisme, de plantejaments grandiosos i de detalls suaus i esfumats, d'intuïció genial i de mal gust, d'ordre i de desordre, d'intensitat i de cursileria, d'expressió cenyida i de retòrica grandiloqüent, de material noble i de pura quincalla; aquesta síntesi —deia— la podem trobar tant a Gaudí com a Verdager. Pensem que tots dos, al cap i a la fi es trobaven inserits dins un moment punta de l'alta burgesia catalana —la burgesia sorgida de la

revolució industrial. Gaudí protegit i promocionat pel primer comte de Güell, Verdaguer ocupant un càrrec de confiança en el palau del marquès de Comillas. Pensem que tots dos arribaren a enfrontar-se a aquesta burgesia d'una manera més o menys violenta: Verdaguer amb la dramàtica ruptura amb la casa Comillas, Gaudí rebutjant comandes i exigències d'uns clients que el podien haver fet ric. Aquest esperit de revolta, de llibertat i d'independència creadora, és un dels elements profunds de la mentalitat modernista. Però, al capdavant, tant Verdaguer com Gaudí són l'expressió dels somnis, dels ideals i de les inquietuds de la nova Catalunya burgesa d'entre els dos segles.

Fet i fet, com dèiem, Verdaguer se situa al capdamunt de la Renaixença i en el capdavant, a l'arrel, d'una altra mentalitat, d'una altra sensibilitat que tot just començava.

Haviem dit, en segon lloc, que Verdaguer significa l'elevació de la literatura catalana contemporània fins a un nivell universal. En aquest punt podem recordar també una anècdota relacionada amb els Jocs Florals de Barcelona, concretament amb els que se celebraren el 1877. Aquell any els Jocs varen tenir un relleu extraordinari, fins a l'extrem que potser marcaren el punt més alt de la venerable institució. Àngel Guimerà, aleshores poc conegut encara, hi va obtenir els tres premis ordinaris i va esser proclamat Mestre en Gai Saber; el Premi Extraordinari de la Diputació de Barcelona va esser atorgat al primer poema gran de Verdaguer, *L'Atlàntida*. Una peça que va deixar literalment sense paraula els membres del Consistori. «Davant de composicions en què hi flameja talent genial d'un cap a l'altre i en què hi ha passatges que embriaguen de sublimitat —deia la Memòria del secretari—, lo Consistori sols pot formular opinió amb natural timidesa». Doncs bé, segons diuen, entre el públic assistent a la festa hi havia un jove amb vocació d'escriptor, que havia fet en castellà les primeres provatures, i que va restar tan impressionat per l'esplendor i el nivell d'aquell acte, que va prendre el determini d'adoptar definitivament el català com a llengua literària. Es deia Narcís Oller.

Vet aquí aplegats els tres noms que, situant-se en el punt dolç

d'un canvi d'època, culminen el procés de la Renaixença, el superen amplament i fressen el camí cap a un horitzó molt més vast. Verdaguer en el terreny de l'expressió poètica, Guimerà en el del teatre, Narcís Oller en el de la novel·la.

Observem, sobretot, la projecció europea d'aquests tres noms. L'obra de Verdaguer, com tot seguit veurem, és traduïda a totes les llengües de cultura; Guimerà és candidat en més d'una ocasió al Premi Nobel; Narcís Oller veu traduïda al francès la seva primera novel·la i prologada per Emile Zola.

Ara bé, d'aquesta embranzida final de la Renaixença que la dissol cap a uns altres plantejaments més alts i més oberts, no hi ha dubte que Verdaguer és la punta de llança. Fins a arribar a ell, la literatura catalana moderna és un fenomen local, que ha d'esser considerat i valorat amb mòduls que s'aplicarien a qualsevol de les grans literatures. La literatura catalana contemporània entra, doncs, per primera vegada, dins l'àmbit de la literatura universal.

I això no sols pel que fa a la qualitat, sinó també quant a projecció i difusió. La llista de traduccions de l'obra de Verdaguer és impressionant. *L'Atlàntida* va ser traduïda el 1878 al castellà, el 1883 al francès, el 1884 a l'italià, el 1888 a l'occità, el 1891 al txec, el 1897 a l'alemany, el 1909 al portuguès i el 1929 al llatí; això sense comptar que al castellà, al francès, a l'occità i a l'italià hi ha més d'una traducció completa i que hi ha traduccions fragmentàries a l'anglès i a l'esperanto. *Cannigó*, l'altre gran poema, l'obra més perfecta de Verdaguer, va esser traduït al francès, al castellà, a l'italià; i un dels reculls més importants de la lírica verdagueriana, *Idil·lis i cants místics*, té versions completes al francès, al txec i dues al castellà, una de 1879 i una altra de 1908.

Haviem dit, finalment, que l'obra de Verdaguer significa la plasmació bàsica del llenguatge literari català modern. A partir d'aquesta obra, la llengua literària ja existeix. Podrà esser perfeccionada, depurada, enriquida de matisos. Maragall la farà urbana, l'acostarà al registre col·loquial dels carrers ciutadans a canvi d'empobrir-la; Costa i Llobera la dotarà d'una elegància senzilla i sòbria; els noucentistes la poliran a tall de diamant. Però, amb Verdaguer, la llengua ja existeix.

Abans d'ell, en canvi, podem dir que no existia. A la deriva entre l'ús de l'arcaisme per ennobrir el llenguatge i l'ús del vulgarisme per fer-lo més viu, els escriptors de la Renaixença —i és ben natural que així fos— no havien pogut elaborar encara una llengua literària vàlida i útil de cara al futur. El nostre Marian Aguiló, que en aquest i en tants d'altres aspectes hi veia ben clar, se'n lamentava:

Cec d'amor per un llenguatge
que no tenc prou dominat,
emprenc lo peregrinatge
pel fossar del temps passat

Se'm rebel·la l'idioma
a vestir-me el pensament
que al davallar a la ploma
s'esbrava, es perd o em desment.

I tot seguit encertava a tocar l'arrel potser més profunda del problema:

Foraster llenguatge mena
la mà que en lo nostre escriu,
fent-li dringar la cadena
que el pensament du catiu.

Lo llenguatge ardent i lliure
que enraona el català,
¿per què ha segles s'ha d'escriure
estrafent lo castellà?

Aquest era exactament el problema. Els poetes de la Renaixença, quan escrivien en català, traduïen sense adonar-se'n. Els seus esquemes lingüístics i literaris funcionaven encara en castellà, de manera que, insensiblement, escrivien el català a la castellana, és a dir amb demble castellà, amb recursos estilístics castellans, traduint al català allò que mentalment havien estructurat en castellà:

Foraster llenguatge mena
la mà que en lo nostre escriu...

Repetesc que aquest era l'aspecte més subtil, més profund i més difícil del problema. Marian Aguiló era ben conscient d'aquesta dificultat i encara afegia:

Per vèncer tan grans obstacles,
¿on és l'elet trobador?
Mester fóra un dels miracles
que feia lo Salvador.

Doncs bé, Verdaguer, sense cap necessitat de miracles, va vèncer aquesta dificultat. Verdaguer és el primer escriptor català modern que no tradueix. El seu pensament, els seus esquemes literaris, ja funcionen a la catalana, i, partint d'aquesta base, va poder superar amb tota naturalitat el dilema entre llengua arcaica i el «català del que ara es parla», a través d'una tercera via. La tercera via que, de fet ja havien endevinat i plantejat els romàntics mallorquins, però que sense la categoria literària de Verdaguer, no havien arribat a realitzar en plenitud. És a dir: llenguatge viu treballat amb voluntat d'art, llenguatge viu elevat a la categoria de llenguatge noble. Una fórmula ben senzilla, però prou mala de realitzar dins el context de la Renaixença.

Ara bé, ¿com va poder aconseguir Verdaguer la seva diguem-ne revolució lingüística? Sobretot per dues coses.

En primer lloc pel contacte, per la vinculació directa a un context lingüístic —el de la pagesia de la Plana de Vic— absolutament propici a nivell de parla. Ell no era, com ho eren els patriarques de la Renaixença, un senyor de Barcelona. En aquest aspecte la seva conjuntura personal era semblant a la dels mallorquins; amb l'avantatge, emperò, de no haver passat per una formació i una experiència literària inicial exclusivament castellanes. Verdaguer és sempre un escriptor monolingüe en català. Els seus versos d'adolescència ja són en català i no imiten Zorrilla ni Fray Luis de León, sinó les corrandes i les cançons tradicionals que sentia cantar i que ell mateix cantava a les festes i en els aplecs populars. De

fet, el català que sentia parlar i que ell mateix parlava havia conservat un lèxic i unes estructures lligades directament a la tradició, però a la vegada en ús actiu com a matèria viva i actual.

Això per una banda; però també, per una altra, una extraordinària sensibilitat lingüística. Sensibilitat, sobretot, molt més que coneixement o ciència. Aquest do li va permetre, no sols crear el llenguatge literari modern, sinó crear també, a nivell personal i per al seu propi ús, un dels llenguatges poètics més expressius, més rics i més vius de tota la literatura catalana.

Carles Riba s'ha referit en termes molt precisos i molt ben trobats a aquest do lingüístic. Destaca que a la poesia de Verdager hi ha, com ja havíem apuntat, una gran percepció, sobretot visual, i també una sensibilitat molt rica i molt fina, de manera que, a través d'aquestes dues qualitats, el poeta va veure i va sentir com està i com viu el nom damunt la seva cosa. I, realment, aquest saber trobar, expressar i destacar la fibra més sensible, més viva i més emotiva que relaciona la llengua amb els objectes de la realitat, sobretot de la realitat més visible, més immediata, és sense dubte el secret de l'eficàcia poètica del llenguatge de Verdager.

De com a vegades li basta una sola paraula per provocar com una reacció en cadena de tot un seguit de connotacions i de suggestions poètiques, ja siguin evocadores, emocionals o purament eufòriques, en trobaríem casos a tot arreu de la seva obra. Per exemple, en un poema on, a la manera de sant Joan de la Creu, parafraseja el *Càntic dels Càntics*. Diu el text bíblic que l'esposa, que va cercant l'espòs, topa amb els guardians nocturns que ronden la ciutat. I Verdager interpreta així aquest passatge:

Ja en troba els armats
que vetllen la vila
—¿Me l'heu vist o no
l'Amor de ma vida?—

A primera vista no hi ha aquí res d'extraordinari quant a llenguatge. I, això no obstant, si posam atenció a la paraula armats i consideram les seves possibles accepcions, veurem

que aquesta simple i sola paraula, tal com està introduïda en el context, es carrega d'un contingut poètic molt especial i molt eficaç. Perquè els armats, en la seva significació més general i directa, són òbviament gent armada, gent que du armes; però també, en una accepció molt concreta, els armats, a Catalunya, són aquelles comparses d'homes disfressats de soldats romans que, sobretot en els pobles, desfilen a les processons de Setmana Santa. Aleshores, encara que la paraula s'usi en el poema en el seu sentit més general, conserva com un eco de la seva significació especial, i immediatament s'estableix un lligam gairebé imperceptible, però ben efectiu, entre el text bíblic i una solemnitat religiosa popular i qui sap si amb algun record infantil de cosa meravellosa o de pors nocturnes.

No hi ha dubte que el poeta podia haver escollit el mot soldats i escriure:

Ja en troba els soldats
que vetlen la vila...

Aparentment no hauria passat res; el poema, emperò, en perdre's aquell eco connotatiu a què hem fet referència, hauria perdut una bona part de la seva màgia i s'hauria afeblit considerablement. El prodigiós instint de Verdager, la seva extraordinària sensibilitat lingüística, l'han empès en aquest cas, com en tants d'altres, a triar la paraula que se li oferia més carregada d'emoció:

Ja en troba els armats
que vetlen la vila...

Fet i fet, el llenguatge de Verdager té una gama molt extensa, molt rica, molt variada i és, sobretot, una matèria viva, extraordinàriament expressiva.

Ara bé, i això és important, tot i tenir una base de registre col·loquial, no és un llenguatge dialectalitzant ni localista, com ho és, per exemple, el de Tomàs Aguiló o el de Frederic Soler (el d'aquest darrer, a més, ple de barbarismes). Els dialectalismes que usa Verdager, que no són únicament de la Plana de Vic, sinó de moltes altres comarques i fins i tot de Mallorca,

passen sempre per un sedàs depurador. I, a més, devora el llenguatge popular, col·loquial, hi ha el dels clàssics. Usat, emperò, aquest darrer, no amb intenció evocadora, arcaïtzant o arqueològica, sinó com a substància vivent.

Podem, doncs, repetir allò que dèiem abans: la literatura catalana era una cosa abans de Verdaguer i és una altra cosa després de Verdaguer. Ja he dit, però, que no hem de creure en miracles. La literatura occitana contemporània va tenir una figura, no tan alta a parer meu, però en tot cas tan important i de tant de ressò europeu, i més encara, com ho poguésser Verdaguer. Em referesc a Frederic Mistral. Però la literatura occitana, després de Mistral va seguir essent allò que era abans de Mistral: pràcticament no-res. Mistral, de fet, va funcionar fora del context del moviment occitanista. Va ésser més llegit a París que no a Arles o a Tolosa. En canvi, Verdaguer va funcionar dins el context de la Renaixença catalana i hi pogué fer una aportació transcendental i renovadora. I això va ésser, senzillament, perquè la Renaixença catalana havia funcionat.

Així doncs, si hi hagués hagut algun miracle, no l'hauria fet en definitiva Verdaguer. L'haurien fet en tot cas, homes com aquell Joan Cortada, finolis i castellanoparlant, que com Déu li va donar a entendre, traduïa al català, l'any 1834, *La noia fugitiva* de Tommaso Grossi; o com aquell modestíssim Miquel Anton Martí, autor del primer llibre de poemes originals que es publicava en català en el segle XIX; o com Joaquim Rubió i Ors, entestat a escriure versos catalans encara que s'enriguessin d'ell; o com Víctor Balaguer, amb les seves demagògies i les seves retòriques barates; o com el dinàmic i manifasser Antoni de Bofarull; o com el nostre Marian Aguiló, amb la seva fe i els somnis; o com el savi i prudent Manuel Milà i Fontanals, amb el seu pessimisme i les seves reticències, que tan sorprès i tan satisfet es va manifestar perquè en el curs de la festa dels primers Jocs Florals restaurats s'havia parlat públicament en català durant tres hores sense que ningú esclafís la riulla.

Aquests, en tot cas, haurien fet el miracle. I en el fons, i potser sobretot, els estampadors d'indianes que començaren a pros-

perar a la darrereria del segle XVIII, el fadrísters pagesos que anaven a Barcelona a treure cap, els personatges tèrbols que s'havien fet rics en temps remoguts, els aventurers que havien fet fortuna a Cuba, els homes d'empresa que varen tenir prou imaginació i prou empenya per renovar de dalt a baix les estructures econòmiques i sociològiques de Catalunya. Tota aquella gent, en una paraula, que va configurar la base social del moviment de la Renaixença.

Algun contemporani de Marian Aguiló va insinuar que el gran mallorquí, extrovertit i d'entusiasme fàcil, era una mica afectat de fer comèdia. És lícit sospitar que en aquella abraçada espectacular a Jacint Verdaguer en plena solemnitat de la festa jocfloralasca de 1865, hi hagué una mica de teatre. Però també podem imaginar que la presència d'aquell jove pagès, quasi un adolescent, li va fer endevinar un futur en el qual s'acompliria un somni de tota la seva vida.

AJUNTAMENT DE MANACOR

Patronat de l'Escola Municipal de Mallorcaí

DL: PM 200 - 1987